

Trein naar Holland

Roman

Trein naar Holland

Mara Sivirski

Schrijver: Mara Sivirski

Coverontwerp: F.L./ Bp

ISBN: 97-8940-2136-128

© Mara Sivirski

Voor Stijn, Roeland, Katya

*De trein vertrekt, ik reis je na,
misschien vind ik je nog vandaag,
verkoelt dit vlammend aangezicht.
Misschien spreekt zacht jouw stem mij aan:*

*het water ruizelt, baad je nu
hier hangt de handdoek, droog je af,
hier staat je maal gereed gezet;
hier waar ik neerlig is jouw bed.*

Attila József, 1933

Proloog

Die Wende

Er trok een lelijke scheut door zijn maagstreek en in een reflex boog hij voorover met zijn armen tegen zijn buik. Het leek wat minder te worden, maar toen hij weer rechtop ging zitten, werd hij helemaal licht in het hoofd. De sensatie kwam hem bekend voor, maar toch alleen na een copieuze maaltijd met een paar glazen rode wijn. ‘Maagzuur? Wat heb ik de laatste uren nou helemaal gegeten? Of gedronken?’ Op het vliegveld - had hij daar nog iets genomen? Hij wist het niet meer. Een soort uitputting overviel hem, hij kon zich helemaal nergens op concentreren, dus leunde hij achterover en sloot zijn ogen.

“Voelt u zich wel goed, mijnheer?” Toen hij zijn ogen open deed keek hij in het bezorgde gezicht van een stewardess die zich over hem heen boog. Hij trok zijn wenkbrauwen op en zei: “Nee, niet bepaald, maar hoe weet u dat?” “U ziet erg bleek, kan ik iets voor u halen – een glas water, thee?” “Dank u wel, nu niet nee, maar misschien kunt u mij straks even helpen als we geland zijn”. De hele situatie was uitgesproken vervelend. Hij voelde zich na de landing nog steeds beroerd en lopen was geen pretje. Ondersteund door de vriendelijke stewardess liep hij naar de uitgang en daar werd hij voor het eerst van zijn leven in een rolstoel gezet. Door de slurf ging het naar een lift en toen hij daaruit kwam stond er zo’n stoer gemotoriseerd karretje klaar dat hem tot bij de bagageband bracht. De bestuurder stapte uit, liep om

de wagen heen naar de passagierskant en hielp hem uit de stoel. “Kunt u hier zelf op de bagage wachten of hebt u mijn hulp nog nodig?” “Nee, dat gaat prima”, zei hij monter terwijl hij zijn tas pakte en een stap naar voren deed. En toen ging het fout: hij duizelde, greep mis en voor de ogen van al die wachtenden zakte hij zomaar in elkaar. Een paar mensen liepen geschrokken naar hem toe; de bestuurder van het karretje riep iets door zijn portofoon en daarop kwam er een bhv-er aangesneld met een rolstoel. De man stelde hem wat vragen, checkte pols en bloeddruk en gaf aan dat er voldoende reden was om hem met een ambulance naar het ziekenhuis te brengen. Of ze iemand konden bellen? Waar hij woonde? Hij sputterde tegen: “Nee, dat is niet nodig, ik heb de auto hier op lang parkeren staan”. Zo erg was het toch ook weer niet? Maar toen het niet lukte om uit de rolstoel te klauteren, gaf hij het op. Hij was ook zo verschrikkelijk moe, dat hij eigenlijk niet moest denken aan autorijden.

Het was prettig in de ambulance, de chauffeur reed heel rustig en bracht hem maar meteen van Schiphol naar het Rode Kruisziekenhuis in Den Haag. Hij dommelde weg terwijl naast hem de ziekenbroeder op de monitor keek.

Dat had hij wel gemist in alle drukte - zijn middagdut. Maar verder was het een fantastische week geweest, te beginnen bij de promotie van Ilona, die hij een tijdje had begeleid. Ze had zich goed geweed en haar familie had een geweldig feest voor haar georganiseerd.

De volgende dag had hij gereserveerd voor een paar oude vrienden en aan het eind van de middag was hij met een collega meegereden naar Boedapest. Daar had de ambassade een uitgebreide borrel aangeboden aan

alle betrokkenen. Het was het officiële slotakkoord geweest van de activiteiten die in de afgelopen jaren rondom het Cultureel Akkoord waren georganiseerd. De opkomst uit Nederland was niet slecht, maar jonge Hongaarse docenten waren in de meerderheid. Ze waren druk in gesprek over Engelstalige cursussen en uitwisseling van studenten en hun overmoed was aandoenlijk. Het academisch onderwijs had hier beslist een hoog niveau, het kon zich meten met veel universiteiten in Europa, maar de taalbarrière bleef een probleem.

Tenslotte had hij nog twee heerlijke dagen met Tibi en Valli doorgebracht en zoals altijd had hij genoten van haar gevulde paprika's. Ze hadden hem meegenomen naar nieuwe winkels in Pest en gerenoveerde straten. Het stadsdeel zag er een stuk beter uit.

Maar het meest opmerkelijke aan deze reis was wel die warme wind van optimisme, die hem overal had omgeven. De sfeer van bevrijding, de bijna uitgelaten stemming, de vrolijke gezichten, zo had hij de Hongaren lang niet gezien. Trots waren ze, alsof ze eigenhandig de Sovjets uit hun achtertuin hadden verwijderd, blij dat ze weer baas in eigen land waren. Voor vrijheid is het nooit te laat, dacht hij, het is te hopen dat die deze keer beklijft.

Hoe dan ook, zijn werk zat er op, voorlopig kon hij ontspannen. Tijd voor een dutje.

1956

1.

Het was altijd weer een bijzonder schouwspel als hij van huis weg reed: kaarsrecht op zijn opa-fiets, zijn rechterhand aan het stuur, zijn linkerarm ruimhartig opzij gestrekt, omdat hij linksaf de Badhuisstraat in moest, op weg van Scheveningen naar Raamsdonksveer. Zo'n kleine man op die hoge zwarte fiets (hoe maakte hij toch die zwaai over de stang?), we stonden er vaak naar te kijken met een mengeling van gêne en trots. Ik had zelf de neiging om me binnen in de hal schuil te houden tot hij weg was, maar iets trok me steeds naar buiten. Hoe kan dat toch, dacht ik dan, dat je op de Scheveningseweg linksaf slaat en dat je daarna vanzelf op de weg naar Raamsdonksveer belandt? Als ik er met een oudere zus naar toe ging in de zomervakantie, moesten we eerst met de trein naar Dordrecht, daar overstappen richting Lage Zwaluwe, daarvandaan ging de bus naar Geertruidenberg en dan kwam je met een andere bus, of soms te voet, in de straat van *de tantes*. Een wereldreis vond ik het, we kregen dan ook brood mee voor onderweg en vaak een appel of een stuk komkommer. Maar mijn vader deed het gewoon op de fiets, tenminste één keer per jaar. Het voorjaar was zijn favoriete seizoen voor dat tochtje, hij hield van die tintelend frisse morgens en bovendien werd het dan hoog tijd om aan zijn conditie te werken en de vetrollen eraf te fietsen, want een ijdeltuit was hij wel een beetje. Eenmaal uit beeld werd hij trouwens niet echt gemist; een weekend zonder hem was meestal een verademing,

omdat hij zo verschrikkelijk aanwezig kon zijn. Of hij nou beneden in zijn stoel de krant zat te lezen of boven op zijn studeerkamer aan het werk was - hij ademde aanwezigheid. Aan tafel was het zaak goed op je manieren te letten, want hij was er als de kippen bij om je te corrigeren: “..Als je wat wil zeggen vrouwke, eerst je mond leegeten” - “Ellebogen van tafel” - “Gebruik je mes en vork maar”. En als je na school even lekker bij de radio zat met een kop thee stond ie ineens voor je: “Zo vrouwke, moet jij geen huiswerk maken?” Hij was zo bepalend voor de sfeer in huis, dat we altijd alert waren op zijn humeur.

Als het niet al te koud was in de winter, maar zeker in het voorjaar beleefden we onze zondagse wandelingen naar het Westbroekpark. Mijn vader kon dan fijn de pater familias uithangen, de kinderschare liep voor hem uit, met zijn vrouw aan de arm had hij ze in het vizier. Het was zijn feestje, met een kindvriendelijk uitstapje had dat niks van doen: we gingen nooit ergens wat drinken en kregen slechts bij hoge uitzondering een ijsje. Maar je moest wel netjes gekleed zijn, rechtop lopen, de voeten voor elkaar zetten en kleine passen nemen. Wie niet aan alle eisen voldeed kreeg dat meteen te horen. Dus zodra het enigszins kon, kozen we dan ook voor het strand, want daar mochten we alles: zwemmen, rennen, tikkertje. Wel altijd op eigen risico natuurlijk. Als je viel en je hand of je knie lag open, dan ging er een pleister op en moest je niet meer zeuren: ‘Flink zijn, vrouwke’. Hij was zelf ook een flinkerd, dat moet gezegd, hij klaagde zelden en zag nooit een dokter en dat had beslist te maken met zijn leefstijl. Hij hield niet van overdrijven, maar per dag een portie lichaamsbeweging was net zo gewoon als twee ons groente en twee stuks fruit. Matigheid stond op zijn voorhoofd geschreven. Hij

rookte alles, sigaren, pijp en sigaretten, maar nooit meer dan een paar per dag. Hij dronk ook alles, van jenever tot een biertje, van liqueur tot rode wijn, maar de controle zou hij nooit verliezen. Hij liet ons van jongs af aan ook alles proeven, maar na één rondje sherry haalde hij de glazen weg, want zoals hij het stelde, het hoefde 'geen zattemanspartij te worden'. Daar haalden we onze schouders over op, maar hij deed het ook als er vriendinnen bij waren en dan schaamde ik me kapot. Een soortgelijke behandeling kregen de asbakken aan het eind van de avond; die nam hij mee naar de keuken als hij vond dat er genoeg gerookt was. Hij leegde ze hoogst persoonlijk in de vuilnisemmer en zette ze in de gootsteen in de week. Maar als we dan van armoede aftaaiden naar boven en hem weltrusten zeiden, kwam je niet weg zonder de zegen voor de nacht. 'Welterusten vrouwke' en met zijn duim zette hij een kruisje op je voorhoofd.

Mijn vader at ook alles, er was geloof ik echt helemaal niks dat hij niet lustte, maar er waren natuurlijk maar een paar gerechten die het predikaat *hemels* verdienden. Daartoe behoorden alle wildgerechten, gebakken tong en huisgemaakte goulash.

Als we in de zomer rabarber aten - een favoriet van mijn moeder - dan kon hij het niet laten om keer op keer te vertellen over rabarberbarbarabarbarenbaardenbarbier bier.

Dat ging zo: "In het zigeunerkamp woonde Barbara met haar moeder; ze was verantwoordelijk voor de moestuin en als zij aan het einde van de dag terugkwam bij de woonwagen met haar armen vol rabarber, zeiden de bewoners: daar heb je rabarberbarbara weer. Ze mocht haar knollen en citroenen én haar rabarber verkopen op de lokale markt, waar de dorpingen het besmuikt over

‘die barbaren’ hadden. Maar ze waren dol op die leuke meid en op haar rabarber en daarom noemden ze de zigeuners in het kamp de rabarberbarbarabaren. Haar dikke zwarte haar was geknipt in een pagekopje, dat vond haar moeder handig. De barbier, die eigenlijk alleen de barbarenbaarden knipte, had er lol in het haar van rabarberbarbara tot in de perfectie te punten. En dat zagen de dorpelingen. Wie is jouw kapper? vroegen ze haar. Oh, dat is de barbarenbaardenbarbier, zei rabarberbarbara dan met een grijns. Hij verkoopt ook zijn zelfgebrouwen bier, maar alleen als je je door hem laat knippen.

Vanaf die dag werd het een gezellige drukte in het kamp: de barbier had werk zat, zijn kapperszaak zat altijd vol en het hele dorp dronk zijn rabarberbarbarabarenbaardenbarbier bier”.

In de herfst liepen we door de Scheveningse bosjes op zoek naar tamme kastanjes om die thuis lekker op de kachel te poffen. Helaas bleef het daar maar zelden bij. “Kinderen, we nemen hier een hap gezonde boslucht: adem diep in door je neus en terwijl je bukt blaas je uit door je mond, doe mij maar na: BZZZZZZZZZ...” Met gebogen rug, het hoofd naar voren en zijn kont naar achteren dook hij de bosjes in. Geloof het of niet, door het geboomte scharrelden we achter hem aan, als een schare zoemende bijen achter een bloemencorso. Bezopen vond ik het, maar vluchten kon daar niet dus sloot je aan in de rij en na verloop van tijd was je de schaamte voorbij.

Een grappig effect van die gekke optocht was dat potloodventers bij het naderen van onze colonne van schrik hun jas dicht deden. Maar dat voorkwam niet dat ik hier in dit bos kennismakte met de eerste blote piemels van mijn leven. Onverwacht kwamen ze

tevoorschijn, onder die open jas vandaan of juist achter een dikke boomstam – en altijd in dat opgewonden standje.

Op zondagmorgen was er de mis, want gelovig was hij. In de kerk aan de Scheveningseweg had hij twee gereserveerde plaatsen op rij vijf en meestal zaten wij daar met zijn allen naast elkaar in dezelfde bank. Alleen bij grote drukte kwam het voor dat we als kinderen ergens anders moesten zitten. Tijdens de hoogmis sprak het vanzelf dat je het gregoriaans mee kon zingen, maar dat was voor ons geen probleem, want zingen deden we graag en goed: het was de beste manier om de afwas door te komen. We mochten ook niet klieren tijdens de mis, maar verder was onze geloofsbeleving beslist niet overdreven. Er werd bijvoorbeeld niet zwaar getild aan bijbelkennis; we wisten van de negen plagen en de tien geboden en uit het nieuwe testament kenden we alle gebeurtenissen die ertoe deden. Mijnheer Pastoor las voor uit Mattheus, Markus, Lukas en Johannes maar geen van ons kon ze ooit citeren.

We waren katholiek, jazeker, maar meer nog dan aan godsbegrip of gebed, hechtte mijn vader aan de tradities en daar kregen we allemaal een tik van mee. De wekelijkse kerkgang hoorde daar zeker bij, net als de nachtmis, de paaswake en de litanie op goede vrijdag. Vanzelfsprekend was er met kerst de traditionele boom met echte kaarsjes en daaronder de stal met het kindje Jezus. De kerstboom ging elk jaar wel een keer in de hens, dan werd er met natte doeken en glaasjes water snel geblust want het feest moest door. Maar het stalletje met zijn dikke rieten dak liep ieder jaar weer ernstige schade op.

De nachtmis won het met afstand van elk ander ritueel, in de kerk was het dan warm, druk en sfeervol en we

konden er naar hartelust tweestemmig kerstliedjes meegalmen. Elkaar en anderen 'zalig kerstmis' wensend liepen we door de zwarte nacht naar huis en kwamen - soms de sneeuw van onze schoenen stampend - thuis in een warm huis en een vredige sfeer en het sprak vanzelf dat we doorgingen met *Venite Adoremus* en *Stille Nacht*. Maar we staakten ons gezang zodra het tam konijn werd opgediend - met wit brood en rode wijn. En natuurlijk bij kaarslicht. We genoten allemaal van het familiemoment, mijn moeder keek blij naar haar mooie servies, mijn vader was vrolijk en ontspannen en wij waren rozig van de wijn. De dagen erna werden traditiegetrouw gevuld met veel monopoly, hartenjagen en eenentwintigen, maar als de kerst voorbij was dan kwam de dag waarop wij wachtten. Onze vader vertrok voor zijn jaarlijkse weekje wintersport naar Garmisch-Partenkirchen of de Zugspitze. We brachten hem op derde kerstdag naar de trein en zwaaiden hem juichend uit.

"Goeie reis, pap - en veel plezier", voor de vorm liepen we een heel klein stukje met de trein mee, maar dan renden we als een haas door naar *de Cineac*, waar we de hele middag bleven. Na afloop trakteerde mijn moeder ons altijd wel op een ijsje of een tompoes bij de Hema. Daarna traden wij toe tot het paradijs. De hele week stond de radio aan, we deden wat we wilden, gingen naar bed zo laat we wilden en aten afwisselend patat en pannenkoeken.

Het huis in de Prins Willemstraat had zo'n zware eiken voordeur met tralies voor het raampje. Een ruime hal met een glazen tochtdeur en een lange marmeren gang naar de keuken. Twee kamers-en-suite. In de salon stond het gebloemde bankstel, in de achterkamer de uittrekbare eettafel onder de lamp en de divan in een hoek. Die divan was voor ons allemaal een Belangrijk

Meubel. Sinterklaas stalde er sinds jaar en dag zijn kadootjes op uit en op 6 december 's morgens slopen we dan in alle vroegte de trap af en zochten onze hartewensen bij elkaar. Maar je mocht er ook altijd op liggen als je ziek was, met de radio aan die op een kastje naast de divan stond. Je kreeg dan ingemaakte pruimen in zo'n weckfles en bij hoge koorts mocht je zelfs poepen in de kamer op een daarvoor bestemd emmertje - mijn vader stak dan sportief een sigaar op als hij beneden zat.

Voor de schouw stond een kolenkachel met aan elke kant een leunstoel, waarin hij graag zijn krant las na het eten. In de achterkamer werd geleefd, het was er 's winters altijd warm en knus en mijn moeder zat daar vaak achter haar naaimachine aan de grote tafel. We droegen veel zelfgemaakte kleren, want dat was de enige kans om eens wat anders aan te trekken. Mijn vader vond spullen tot een jaar oud spiksplinternieuw, tot twee jaar splinternieuw, na drie jaar was het nog immer nieuw en pas het volgende jaar werd er over oud gesproken. En dan nog moest mijn moeder het bewijs leveren: slijtgaten in de mouwen, kapotte neuzen op de schoenen. Omdat ik de laatste was in de rij waren mijn afdankertjes vaak dusdanig op het randje, dat ik niet eens de kans kreeg om eruit te groeien. In de zomer stonden de tuindeuren open. Die leidden naar een karig terrasje waar niemand ooit ging zitten. Je keek daar namelijk tegen een muurtje aan dat een duin ondersteunde en als je dat duin opliep kwam je op een modderig plateau waar eigenlijk alleen onze schildpad het naar zijn zin had.

We hadden altijd dieren: lang voordat er schildpadden waren, liepen er al kippen en konijnen in het achtertuintje, maar ik weet niet zeker of die beesten

allemaal ongeschonden uit de oorlog zijn gekomen. In Scheveningen kwam het eerste setje witte muizen, aanvankelijk als echtpaar in een mooie ronde glazen kom met houtwol, maar dat duurde niet lang. Het stel plantte zich dusdanig voort dat niemand meer wist waar in huis er nu eigenlijk geen muizen liepen. Ze waren overal, zowel te zien als te horen en het was echt geen doen meer. Toen, uit het niets, ging plotseling moedermuis dood, naar later bleek aan een erfelijke aandoening, want in korte tijd was de hele familie gesloopt. De eerste kat in huis deed de rest. Daarna volgden er vele katten, zwarte katten, lapjeskatten, cyperse katten en rode katers, maar de meeste van hen was een bedenkelijk lot beschoren. Ze liepen onder de tram of piesten in de boodschappentas, wat niet getolereerd werd. Oh ja, één is er zelfs per ongeluk doodgetrapt in onze eigen huiskamer toen ze onder een kleed lag te spelen. Maar onze cyperse Mini hield het heel lang vol: ze overleefde een nest, een verhuizing én de hond.

“Minotaurus”, riep mijn vader naar de kat, voordat hij ’s avonds de keukendeur afsloot; dan stapte ze naar binnen, streek even langs zijn benen en nestelde zich comfortabel in de hondenmand. Mijn zusje had in april een hond voor haar verjaardag gekregen, een Belgische herder die zij Cheetah noemde. Het beest was al bijna volwassen en dus te sterk voor haar elfjarige beentjes. Als ze hem uitliet was ze genoodzaakt met hem mee te rennen over de stoep tot ze zich aan de eerste de beste lantaarnpaal kon vastklinken. Vanuit die veilige positie sprak ze hem toe met barse stem: “Af, Cheetah, zit - en rustig, anders gaan we terug”. Dat hielp, want de hond was zeer gevoelig voor intonatie en stemgebruik en hij wilde absoluut niet terug. Wandelen wilde hij, altijd en

overal. Het was zijn lust en zijn leven om over het strand te rennen, in zee te zwemmen en de vogels te volgen. Zijn jacht op de meeuwen was het meest aantrekkelijke schouwspel dat hij ons kon bieden, er stonden vaak mensen te wijzen, omdat hij zich helemaal gek liet maken door die vogelvlucht. En de meeuwen speelden een spel met hem: ze scheerden van laag naar hoog, over de golven en terug naar het strand. Jankend bleef hij in de achtervolging, maar nooit kreeg hij er één te pakken; het bleef zijn ultieme uitdaging en hij deed er zijn naam eer mee aan.

Mijn vader had een zielsverwant in de hond: samen bedwongen ze bos en duin, strand en zee en toen Cheetah bij het oversteken tegen een auto klapte en zijn achterpoot verbrijzelde, was mijn vader degene die de hele nacht waakte om het beestje uit zijn narcose te zien komen.

Maar hij was zelf ook verliefd op de zee; vanaf het moment dat mijn vader voet aan wal zette in Scheveningen, heeft hij iedere zomerdag benut om te zwemmen, vaak tot in oktober. Dat hield hij vol tot zijn 70^e levensjaar of daaromtrent. Van jongsaf aan waren we erbij, we leerden zwemmen in de Noordzee en als we het te koud vonden, smeed hij ons *'aan hand en poot'* in de golven. Mijn moeder kwam alleen op zondag mee, ze hield niet zo van dat zoute water, maar met een breiwerkje in de hoge rieten strandstoel had ze het best naar haar zin. Van ozonlagen en melanomen hadden we toen nog nooit gehoord, dus veel smeren hoefde ze niet. Wel keek ze regelmatig even rond of vroeg dan aan de oudste: "Let je een beetje op de kleintjes, waar is Marietje?" En vaak moesten ze ons zoeken, als we een eindje verderop met andere kinderen zaten te spelen. Maar het kwam ook voor dat de strandpolitie me

terugbracht, meestal in tranen omdat ik er niet op uit was om kwijt te raken.

Aan zee was mijn vader een opvallende verschijning met zijn donkere uiterlijk: gespierd, gebronsd en goed geconserveerd, maar vooral zwaar behandeld. “Mijnheer, u hebt allemaal viezigheid op uw borst”, zei een klein meisje eens toen hij uit het water kwam. “Nee hoor, dat zijn alleen maar haren, die zitten er altijd”. Hij kon het smakelijk lachend thuis vertellen en dan vergeleek hij zijn stoere verschijning in één moeite door met de *couleur locale*. “Dat is dat meisje thuis natuurlijk niet gewend, het hele strand ziet immers wit van die onbehaarde kaaskoppen”. Die vond hij nu eenmaal niet mannelijk.

Tja, mijn vader stond gauw klaar met zijn oordeel; hij kon zijn afkeuring uitspreken over een wildvreemde alleen vanwege diens uiterlijk of gedrag. Een jongen met een Elviskuif was een nozem en een man met leren jack en gouden polshorloge was al gauw een proleet. De arbeidersklasse vatte hij samen als putjescheppers en wie te opzichtig pronkte met zijn rijkdommen was een patjepeeër. Onze vrienden en vriendinnen moesten aan tafel wel een partij meeblazen, anders werden ze gelabeld als leeghoofd. Hij had beslist geen hekel aan eenvoudige types, maar onbenulligheid kon hij gewoon niet uitstaan en dat was je als je nooit een boek las, geen mening had of in het algemeen geen tekst. En als we daar tegenin gingen, in de trant van “Zeg pap, overdrijf je niet een beetje”, dan keek hij stoïcijns en trok alleen één wenkbrauw op. Op veel zelfreflectie hebben wij hem nooit kunnen betrappen.

Taal was zijn afgod en het gebruik ervan heilig, dus misbruik werd bestraft. Was je net lekker op dreef met

je verhaal over school en niet zo bezig met de vorm ["...nou, en toen zeiden hun dat dus tegen de leraar..."], dan riep hij er dwars doorheen: "Kromtaal!"

In de Haagse Courant heeft hij eens een pagina gevuld met commentaar op taalgebruik en spelling in het publieke domein. Vooral de straatnaambordjes moesten het ontgelden: onze schrijvers en dichters waren maar zelden correct vernoemd.

Een onverbeterlijke verbeteraar, dat was hij. En wie het niet met hem eens was moest dat zelf weten, hij zou geen moeite doen om die te overtuigen van zijn gelijk. Hij trok zich eigenlijk zelden iets aan van anderen. Zo was hij erg op zijn gemak in driedelig grijs, maar als hij daar zin in had droeg hij ineens vlinderstrikjes en *knickerbockers* voordat je er iemand in zag. Ik snapte daar soms niks van, maar het paste wel bij hem. Net als zijn dubbele moraal: als je voor een dubbeltje geboren was, dan was er niks aan de hand, want 'met hard werken kun je veel bereiken'. Wie dat niet wilde was 'geen knip voor zijn neus waard' en die had al helemaal geen recht om te klagen of te zeuren. Losers konden niet op zijn clementie rekenen, want 'je bent altijd de baas over je eigen succes'.

Hij koesterde een overdreven hoog arbeidsethos en deed veel moeite om dat op ons over te dragen, door zijn onbegrensde zelfdiscipline ten voorbeeld te stellen. Werk verzetten was het enige waarin hij absoluut geen maat kende. Toen hij ver in de zeventig was schreef hij aan de organisatie van de PC Hooftprijs, als excuus voor een late reactie: "De tijd van achttien uur per dag werken is voorgoed voorbij".

Haaks daarop stond zijn zwak voor kunstenaars, door de bank genomen toch werkschuw volk, maar schrijvers, acteurs, muzikanten en kunstschilders waren per

definitie in orde. Je was in zijn ogen al een kwartje als je een artistieke aanleg had, mits je je talent ontwikkelde. Voor iedereen die scheppend bezig was had hij grote waardering, dat waren per definitie intellectuelen en daar schaarde hij zich graag onder. Kennis is macht en zonder ambitie geen vooruitgang.

Zijn hele leven zou hij dan ook vullen met het verwerven en uitventen van kennis om een bijdrage te leveren aan wetenschap en samenleving, maar ook en vooral aan zijn eigen status. “Een vader moet zijn kinderen geld en een goede naam nalaten”, was zijn devies.

2.

De radio stond behoorlijk hard en dat was niet gebruikelijk. We zaten met het hele gezin aan tafel in de achterkamer; het was etenstijd en dan werd er om zes uur altijd even naar het nieuws geluisterd, maar vandaag was er een verslaggever druk aan het praten over ‘de opstand’. We waren allemaal stil, ik hoorde de man in de radio dingen zeggen over tanks, Chroesjtsjov, het Sovjet leger, dus het klonk heel erg, maar de preciese betekenis ontging me. “Wat is er gebeurd?” vroeg ik, maar daarop kwam een collectief ssssst. Toen ik naar mijn vader keek begon er iets te dagen, een traan biggelde over zijn wang en hij keek stilletjes naar zijn bord. Met zijn rechter hand hield hij zijn servetring vast, het servet had hij al tussen de knoopjes van zijn vest gehangen. Niemand van ons had hem ooit zien huilen en zijn kwetsbaarheid maakte me verdrietig, maar toch vooral verlegen. ‘... *Studenten houden de universiteiten in Debrecen en Boedapest nog steeds bezet, maar voor hoe lang?*’, hoorde ik en toen begon het te dagen: er was iets loos in Boedapest! Natuurlijk! En het was vreselijk als het daar misging, want zijn broer

Tibor woonde er met zijn vrouw en kinderen, het zou daar toch geen oorlog zijn? De monotone stem van de verslaggever vervolgde:

...’Overall op straat worden mensen aangehouden en opgepakt voor verhoor. Verzet wordt zwaar bestraft, ooggetuigen spreken van keihard optreden en executies in het openbaar. Het Rode Leger heeft zich op strategische plaatsen in de stad opgesteld, alle bruggen over de Donau worden bewaakt door bewappende militairen’.

Pas veel later begreep ik de toedracht van de gebeurtenissen op die bewuste vierde november in 1956. In oktober begonnen studenten in Boedapest te betogen tegen het communistisch regime in Hongarije, in navolging van de Poolse studenten, die dat een half jaar eerder in Warschau deden; binnen een week sloten de Hongaren in het hele land zich aan: het moest maar eens uit zijn met die repressie en met de willekeur van de AVO, de geheime dienst. Na Stalins dood in 1953 liet het Sovjetbewind de touwtjes wat vieren en oogluikend werden her en der hervormingen toegelaten; in Hongarije gebeurde dat in 1955 onder de bezielende leiding van Imre Nagy, een anti-stalinist. Een zuchtje optimisme woei de landen van het Oostblok binnen. De mensen roken vrijheid, ze hadden schoon genoeg van de wreedheid van de staatspolitie, de wraakacties tegen de jeugdbeweging, van de sancties en het verraad jegens de kerk. Maar de hardcore stalinisten in de partij wonnen het van de sociaal democraten en Nagy werd afgezet. Tegelijkertijd zette Chroesjtsjov in Moskou zijn *nieuwe koers* in en dat betekende een veroordeling van de Rákosi-terreur. In de zomer van 1956 sloop de man het land uit en dat vormde indirect de aanloop naar de opstand die in het najaar door de studenten in gang

gezet werd. Nagy werd weer premier, hij benoemde Kádár tot vice premier en samen dreven zij het parlement uiteen. Meteen kregen zij de steun van de arbeidersraden en eind oktober leek het er zelfs op dat hun inspanningen beloond werden. Een democratische regering was bijna een feit, de Hongaren kregen vertrouwen in hun nieuwe leiders, de demonstraties stopten abrupt en iedereen ging aan het werk. Totdat Nagy met het voorstel kwam om uit het Warschau-pact te stappen - een sociaal-democratie kon zich immers niet meer als Sovjet-satelliet verkopen, toetreding tot de NAVO lag meer voor de hand. Maar daarin stond hij alleen, Kádár stond nog met beide benen in de communistische partij en hij wist dat Moskou op zijn hand was. Het Hongaarse volk hield zijn adem in en de hele wereld keek vol spanning toe. Op 4 november maakte Chroesjtsjov een eind aan alle hoop. Russische tanks en gewapende soldaten vielen Boedapest binnen en verdreven op brute wijze stakende arbeiders, studenten en vrijheidsstrijders. Imre Nagy werd gevangen genomen en in zijn plaats werd János Kádár premier. Er volgden een paar spannende dagen, temeer daar de Sovjets niet bepaald scheutig waren met informatie, maar wat er tot ons kwam stemde niet vrolijk. Dagblad *Het Vaderland* maakte melding van *'enige duizenden doden in de hoofdstad'*, van *'verwijdering van fascistische elementen'*. Maar ook van deportaties en opsluiting van de leiders van arbeidersraden en verzetsgroepen. Op het platteland was het al net zo erg als in de stad, overal werden *'contra-revolutionairen'* opgepakt.

Een vluchtelingenstroom kwam op gang, want in de weken van gedroomde vrijheid had Oostenrijk zijn grenzen wijd open gezet. Nederland leefde mee: 's

avonds kon je overal in de stad brandende kaarsen voor de ramen zien en half november werd er in het hele land zelfs twee minuten stilte in acht genomen als blijk van solidariteit met de Hongaren in hun verzet tegen de terreur. In West-Europa gingen de poorten voor de vluchtelingen open, evenals in de VS: de ontkenningfase was voorbij, nu was het moment daar om de ereschuld in te lossen die het Westen had opgelopen toen ze in 1946 knarsetandend hadden toegekeken hoe Stalin de landen van het oostblok had ingelijfd.

Half november komt de eerste lichter Hongaarse vluchtelingen met de trein naar Nederland. Ze zijn er op uitnodiging van onze regering en ze krijgen een warm welkom. Ze worden opgevangen in de Jaarbeurshallen in Utrecht en Koningin Juliana komt de mensen ter plaatse een hart onder de riem steken. Het Rode Kruis riep Hongaarse Nederlanders op om te komen tolken en daar gaf mijn vader graag gehoor aan; in de weekenden was hij vaak in gesprek met de mannen, de vrouwen, de studenten die onvrijwillig hun land verlieten. Hij vroeg ze naar hun achtergrond en naar de toedracht van hun vlucht, maar ze waren nauwelijks bereid daarover te vertellen. Velen waren onzeker, misten hun land en hun naasten. Hadden ze wel de goede keus gemaakt? Hoe zat het met verblijfspapieren, een veilig onderkomen, een eigen plek waar zij een nieuw leven konden opbouwen. Konden ze hun familie laten weten waar ze zaten? Als groep leken ze strijdbaar, maar zodra hij ze persoonlijk sprak klonken ze mismoedig en wantrouwig. Het waren emotionele taferelen en hij voelde zich erg betrokken, net als veel Nederlanders.

Ook de overheid zet zich in en Minister Klompé van Maatschappelijk Werk klopt bij de grote gemeenten in

het land aan om huisvesting te regelen. Kranten en radioprogramma's komen dagelijks met het laatste nieuws over de wreedheden en ze strijden om voorrang bij het aanwijzen van de boosdoeners. Niemand heeft nog een goed woord over voor het Sovjet regime en het gedachtengoed van de communistische partij loopt een flinke deuk op.

Op 26 november bericht *Het Vaderland* over het derde Vluchtelingentransport dat met de trein uit Wenen aankomt: *'630 Hongaren werden in Utrecht verwelkomd door de burgemeester en een delegatie van het Rode Kruis, maar ook door minister Samkalden van Justitie. De minister liet weten dat er 300 woningen beschikbaar waren en dat er naar gestreefd werd de Hongaren in groepjes bij elkaar te plaatsen om de aanpassing soepel te laten verlopen'*.

Maar de kanttekeningen worden spoedig duidelijk: diezelfde week meldt de Haagse Courant dat de regering niet meer dan 2000 vluchtelingen kan opnemen, want hier en daar doen zich al problemen voor en huisvesting is daarvan niet de minste. Voorts is het maar de vraag of werkgevers staan te trappelen om vluchtelingen aan te nemen. *'De grens is bereikt'*.

Eind november meldt *het Vaderland* dat 80.000 Hongaren inmiddels de grens naar Oostenrijk zijn overgestoken in afwachting van een definitieve opvang. Het land kan de aanhoudende stroom vluchtelingen niet meer aan en doet een beroep op het Westen. De Federatie voor de Vluchtelingenhulp dringt er bij de minister op aan om het aantal op te nemen vluchtelingen te verhogen.

'De Vluchtelingenorganisaties stellen de minister bovendien voor om Oostenrijk de helpende hand te bieden, zolang wij zelf niet in staat zijn meer

vluchtelingen op te nemen. Het Rode Kruis heeft al geopperd om de Jaarbeurshallen in Utrecht, behalve als opvang, ook als doorgangscentrum te laten dienen voor vluchtelingen die naar de VS, Engeland of elders worden getransporteerd'.

En nog een maand later is bekend dat tussen november 1956 en januari 1957 meer dan 150.000 Hongaren het land ontvluchtten. Daarvan kregen er 4000 asiel in Nederland.

Het wachten was op zijn broer. Maar Tibor was er niet bij, niet bij de eerste lichting en niet bij de volgende. Mijn vader probeerde hem te bellen, maar na een paar pogingen werd duidelijk dat hij dat voorlopig moest vergeten. Dus vroeg hij in een korte brief om een levensteken en dat kwam na enkele weken via een gevluchte kennis. De brief was in Nederland gepost: "Wij maakten plannen om met een aantal gezinnen te vluchten, dat leek de veiligste manier en naar wij hadden begrepen ook de meest succesvolle. Samen met zijn buurman is uw broer betrokken geweest bij de plannen, omdat dit een vurige wens was van hun vrouwen en kinderen. Maar de beide mannen wilden niet weg, uw broer heeft ons kort voor het geplande vertrek laten weten dat hij met zijn gezin in Boedapest zou blijven. "Mijn plaats is hier, zei hij, en bovendien ben ik te oud, hoe moet ik in Nederland nog een nieuwe start maken?"

Daar begrepen wij helemaal niks van en we bestookten mijn vader met vragen: als je kan vluchten, dan doe je dat toch, ze zullen het hier veel beter krijgen, zijn kinderen al helemaal, waarom grijpt hij zijn kans niet? Maar mijn vader schudde zijn hoofd, hij wist het, zijn onderbuik had hem gewaarschuwd. Dit was typisch zijn

broer en het was niet de eerste keer dat hij die keuze maakte.

“Oom Tibi”, vertelde hij, “is onder de communisten zwaar vernederd; hij is jurist, hij had een goede baan bij de douane, ook tijdens de oorlog. Maar het communistisch regime heeft het niet erg op intellectuelen en al helemaal niet als ze geen partijlid zijn. Oom Tibi werd ontslagen, was maandenlang werkloos en kon alleen in een steenfabriek terecht waar hij ongeschoold werk moest doen. En hij heeft dat allemaal gepikt, ik heb hem daarover zelden horen klagen. Gelukkig zag de leiding van de fabriek in dat hij wel meer kon dan stenen bakken en nadat hij de salarisadministratie had opgezet is hij uiteindelijk bevorderd tot personeelschef. Hij kan nu met opgeheven hoofd rondlopen, want hij heeft een goede positie en onderhoudt zijn gezin. Dat geeft hij niet op”.

Als rechtgeaard socialist leidde Tibor korte tijd later de arbeidersraad en in die rol heeft hij tijdens de opstand de steenbakkers ervan weerhouden de straat op te gaan. In 1957 werd hij -zoals zoveel arbeidersleiders- gearresteerd op verdenking van ‘staatsgevaarlijke handelingen tijdens de opstand’, maar de directie van de steenfabriek wist hem uit de gevangenis te houden. Die berichten bereikten mijn vader pas later en dat was maar goed ook; hij wilde niet alles weten en was blij dat Tibi veilig thuis was. Maar bovenal was hij blij dat zijn moeder dit niet meer hoefde mee te maken. Zij was vorig jaar na Kerstmis aan maagkanker overleden en dat was een groot verdriet geweest. Al tijdens haar ziekte had hij geprobeerd een visum te bemachtigen, maar het werd hem keer op keer geweigerd. Hij had haar voor haar dood niet meer gesproken en had haar evenmin kunnen begraven. Nu kon hij zich daarmee verzoenen,

want ze was gelukkig toen ze stierf; haar hart was vol hoop over een toekomstig vrij Hongarije en ze heeft niet hoeven toekijken hoe die prille hoop de bodem ingeslagen werd. Haar brieven klonken soms opgetogen over de liberalisering na de dood van Stalin. Ze had gevoeld hoe de lucht opklaarde en ze wist zeker dat de Hongaren binnenkort het juk van hun schouders zouden werpen. In haar laatste brief schreef ze dat het niet lang meer zou duren of ze waren een onafhankelijke republiek onder Imre Nagy.

In de schoolkrant van het Johan de Wittlyceum schreef mijn vader in december van dat jaar:

“....Toen Rákosi en de communisten in 1949 alle macht naar zich toe trokken, werden boeren gedwongen lid te worden van de kolchozen, waardoor zij in wezen bezitloos werden. Dit zette kwaad bloed: niets was meer van iemand, de staat was eigenaar van productiebedrijven, winkels, banken en woonhuizen. Arbeiders en boeren waren als opgejaagde slaven en kwamen in verzet. Ook kunstenaars en wetenschappers werden niet ontzien, zij werden beknot in hun artistieke vrijheid of kregen eenvoudigweg een arbeidsverbod. Dit alles veranderde gestaag na de dood van Stalin in 1953. De liberalisering was het meest extreem in Hongarije en de opluchting hierover werd vrijelijk geuit; dat ging natuurlijk samen met milde kritiek. Als gevolg hiervan werden kranten en tijdschriften regelmatig in beslag genomen. Maar de revolutie was onafwendbaar: men pikte de censuur en de restricties niet langer. Het kan niet anders dan dat na het neerslaan van deze opstand de leiders de touwtjes moeten laten vieren...”

Maar zover was het zeker niet. Eind december stelt de Centrale Arbeidersraad van Boedapest de regering voor een ultimatum: als de huidige stroom arrestaties van

arbeidersleiders voortduurt, zal *“een algemene staking worden afgekondigd, die op een nationale tragedie kan uitlopen”*. En dan wordt duidelijk waar Kádár met zijn regime voor staat. Hij kondigt de staat van beleg af en ontbindt de arbeidersraden. Het standrecht wordt per direct ingesteld, er is geen genade meer en de horrorverhalen dringen tot de media in het westen door. Deportaties en executies zijn aan de orde van de dag. Het *Vaderland* publiceert wrede cijfers en meldt dat *‘vijftig procent van de Hongaren op dit moment het land zou willen ontvluchten’*. Maar voor hen is het dan al te laat. Er is een schijn grens gecreëerd, een soort niemandsland, waar elke vluchteling wordt opgepakt en op transport gesteld. Een deel van hen wordt als dwangarbeiders in de mijnen te werk gesteld.

En terwijl de krantenberichten over de repressie steeds grimmiger worden, komen in Nederland allerlei initiatieven van de grond om geld en goederen in te zamelen voor gezinnen zonder inkomen of voor kinderen zonder ouders. Koffers met knuffels, poppen, speelgoed en kleren verwisselen van eigenaar en op 31 december 1956 maakt de Stichting van de Arbeid bekend dat er 800.000 gulden is opgehaald voor noodhulp aan het Hongaarse volk.

De Haagse Hongaren die naar Nederland waren gevlucht meldden zich vroeg of laat bij mijn vader. In de kerstvakantie had hij *‘A Holland Nyelv könyv’* geschreven, leerboek Nederlands voor Hongaren, en dat hielp een beetje. Hij liet ze kennismaken met de geneugten van dit vrije kikkerland en treurde met ze mee om het verlies van hun trotse vaderland. Samen leerden ze Nederlands, lachten over de onmogelijke klanken van de taal en exploreerden de kans op een baan. Hij was hun gids en leermeester, maar hij was ook

Hongaar onder de Hongaren. De jongeren zaten al gauw bij hem op een spoedcursus Nederlands, want ze moesten op termijn naar school, studeren in Delft of in Leiden. Hun toekomst lag hier en het kon ze niet snel genoeg gaan. Op zijn ruime studeerkamer draaide hij het schilderij van zijn vader om, liet de achterkant met schoolbordverf insmeren en zette er zijn brede eiken tafel voor. Op het bord stond bovenaan: *willen is weten is kunnen*. De jongens en meisjes staarden er wat glazig naar, maar na een paar lessen begrepen ze wát daar stond en ook waarom het er stond en ze zouden die drie werkwoorden niet makkelijk meer door elkaar halen.

Een paar maanden later schreef hij het leerboek Hongaars, omdat daar plotseling veel vraag naar was. Dat was niet veel werk, want de stof kon hij ontlenen aan zijn lessen en bovendien kende hij het kunstje al. Het was alleen nog zaak de boel om te draaien en daarna kon hij de methode mooi uitproberen op zijn eigen kinderen.

Een zomervakantie lang zaten we dagelijks naar de achterkant van *nagypapa* te staren om die moeilijke klanken tot ons te nemen. *A kutya ugat*, leerden we, de hond blaft, en als dat gebeurde had er steeds één van ons een mooie smoes om de les uit te lopen.

Lange tijd was het heel druk in de Prins Willemstraat, op zijn vrije middagen zwoegde mijn vader met de mannen, 's avonds en in het weekend stormde de jeugd de trap op en stuurde mijn moeder ons naar boven met potjes thee. En als de *Irodalmi Ujság* op de mat lag, dan namen de jongens het krantje verrast mee naar boven. Ze mochten het altijd voor de les lezen, want ze smulden van de nieuwtjes over boeken en schrijvers uit hun vaderland. Mijn vader was vaste medewerker van het

Hongaarse *Letterkundig Nieuwsblad* sinds hij namens de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde een steunbetuiging had gestuurd naar de Hongaarse Schrijversbond. Kritische schrijvers bemoeiden zich in Hongarije al sinds het Habsburgse rijk met de politiek en daar zijn ze niet mee opgehouden toen de communistische partij aan de macht kwam. Ze zijn er niet direct door onthoofd, maar het bracht ze keer op keer in de cel of in andere ernstige moeilijkheden. Met de open brief in hun eigen magazine wilde literair Nederland zich solidair verklaren met de Hongaarse schrijvers en het regime voorhouden dat de vrijheid van meningsuiting toch aan de meest cruciale waarden van onze beschaving raakt. De ondertekenaars verklaarden nadrukkelijk ontstemd te zijn over het brutale optreden van het Rode Leger dat ingreep uit rancune over dat hele kleine beetje dat de Hongaren naar vrijheid waren opgeschoven.

En terwijl in Boedapest de arrestaties aanhielden en de politie *'het contrarevolutionaire tuig'* uiteen dreef, opende Tibor Vörös in januari een Hongaars restaurant aan de Harstenhoekweg. Een paar weken later aten wij met het hele gezin de lekkerste goulash bij *Balaton Étterem*. Dat was de keerzijde van al het leed. Want het was toch pure winst dat onze groentenboer Hongaarse paprika's verkocht, dat er meer rare namen naast de voordeurbel opdoken en dat wij vreemdelingen minder vreemd leken.

Zo zorgde *de Opstand* ook hier voor een kleine revolutie, zeker bij ons thuis: de telefoon stond niet stil, mannen en vrouwen kwamen om een gunst, het Hongaars klonk dagelijks door de gang. Hechte vriendschappen ontstonden en die leidden tot meer dan gezellige avonden. Op die momenten zaten ze gewoon als

vrienden bij elkaar en kreeg hun nostalgie een vrolijk tintje.

Het werden jaarlijks terugkerende evenementen, de *Hongarenfeesten*: dan vulde ons huis zich met een rapsody van zwart-besnorde mannen en volslanke vrouwen met opgestoken haar en een melancholische blik. Met hun geborduurde blouses en bonte rokken kleurden ze onze kamers rood-wit-groen. Ze dansten *de csárdás* op de klanken van Brahms, de *Tokaj* vloeide rijkelijk, het zweet gutste en hun ogen glommen, want dit voelde als thuis. Een Hongaarse oase in de Nederlandse woestijn. En mijn vader genoot met volle teugen mee, van de wijn, van de dans, van de vrouwen, maar vooral van hun plezier. Hij gunde ze die afleiding, want hij nam ze graag hun zorgen even af.

Maar hun heimwee kon hij niet wegnemen, daarvoor wist hij nog te goed waar dat zat. Hij wist hoe het verlangen in je poriën kroop en hoe somber je daarvan kon worden. Hij wist dat er ook voor hen een lange weg te gaan was. Maar dat ging hij ze niet vertellen.

“Kijk nou eens vooruit en niet steeds achterom”, hield hij ze voor, “nu je hier eenmaal bent, moet je er ook wat van maken!” Keer op keer kreeg hij dan te horen dat de mensen zo anders waren en hoe moeilijk het was je aan te passen, hoe moeilijk het was de taal te leren, hoe moeilijk het was aan werk te komen. En ook al begreep hij dat allemaal best, hij pareerde hun klachten met steeds dezelfde doodoener: “Ik zeg niet dat het makkelijk is, maar moeilijk kan ook”.

Het was zijn eigen levensles.

1921

1.

Nadat in de zomer van 1919 de Vrede van Versailles tussen Duitsland en de geallieerden officieel getekend, en de Grote Oorlog geschiedenis was, kwam er ook een einde aan de heerschappij van de Habsburgers.

Om te beginnen werd de dubbelmonarchie opgesplitst: het vijftigjarig huwelijk tussen Oostenrijk en Hongarije was daarmee ten einde. Bij het Verdrag van Trianon in 1920 moest Hongarije bovendien tekenen voor een dramatisch verlies van grondgebied. De Roemenen kregen 'hun' Transsylvanië terug en de Tsjechen, Slovaken en Serviërs hun autonomie. Nog maar een derde van de oorspronkelijke natie restte de Hongaren, ruim drie miljoen van hen woonden plots in de buurlanden. Het werd een trauma dat nog veel generaties hoofdpijn zou bezorgen.

Ook Duitsland werd gekortwiek, het verloor al zijn koloniën en veel grondgebied ging terug naar Polen, Denemarken en Frankrijk. Bovendien werd de Duitsers het lidmaatschap van de zojuist opgerichte Volkenbond ontzegd en dat kwam hard aan: na de onttakeling voelde dit als een regelrechte vernedering. En ook al leek het op dat moment gerechtigheid, al die maatregelen kregen in Europa zeer lange staartjes.

De getroffen naties volhardden in hun strijd tegen de onrechtmatige landroof. Admiraal Horthy, die aan het einde van 1919 de leiding kreeg over het koninkrijk Hongarije - met een 'vacante Kroon' - zou zijn handen

toch vol moeten hebben aan de ineengestorte economie. Maar de hereniging liet hem niet los en hij richtte er jarenlang zijn buitenlandpolitiek op. Vooral het noordwesten van Transsylvanië, waar meer Hongaren woonden dan Roemenen, zou weer binnen de landsgrenzen moeten vallen. Elke Hongaar was het hier roerend mee eens, maar dit was niet het moment om je veel met politiek bezig te houden. Iedereen had het te druk met overleven.

Door de nieuwe grenzen verloor het land in één klap zijn grondstoffen en afzetmarkten; een groot deel van de bossen en mijnen behoorde ineens aan anderen toe. De infrastructuur lag lam, treinverbindingen waren onderbroken en de enige zeehaven aan de Adriatische kust lag nu in het nieuwe Joegoslavië. Na het kortstondige communistisch avontuur hadden de Roemenen het land bezet en vervolgens massaal geplunderd. Hongarije bleef achter als een uitgeknepen spons: er was geen eten, geen werk, geen waardigheid. Mannen van alle rangen en standen zaten thuis, hele gezinnen leefden van de voedselhulp, het Rooms-katholiek Kindercomité deed samen met het Internationale Rode Kruis wat het kon om de kinderen te voeden en te beschermen tegen dysenterie en bronchitis, maar vaak zonder succes. “We aten pompoenenmoes met gerstekorrels en we hadden altijd honger”, vertelden de kinderen later aan hun pleegouders.

Monseigneur Knebel, een bisschop uit Boedapest, reisde naar Nederland en preekte in Amsterdamse kerken over de honderdduizenden gezinnen in nood. Zielzorgers in het hele land volgden zijn voorbeeld en deden een beroep op hun beminde gelovigen om ‘zich vooral menslievend te betonen ten aanzien van de arme

medemens in het Oosten'. De collectezakjes liepen over en vele honderden gezinnen gaven gehoor aan de oproep om hun huis open te stellen voor een hongartaar. Het neutraal gebleven en redelijk ongeschonden Nederland was welvarend genoeg om royaal te doen en zo bracht het Rode Kruis tussen 1920 en 1923 zo'n 40.000 kinderen met de trein naar Holland. De patiëntjes gingen rechtstreeks naar een ziekenhuis, gezonde kinderen naar een pleeggezin. De kerken waren verantwoordelijk voor het onderdak. Zij zorgden er ook voor dat de kinderen naar alle windstreken in Nederland werden vervoerd.

*

In het late voorjaar van 1921 stonden in de restauratie van het station in Utrecht twee smalle mannekes van elf en dertien jaar met een naambordje om de hals uit te kijken naar hun pleeggezin. Toen iemand ze bij hun achternaam aansprak, keken ze vol verwachting op naar de mannen en vrouwen die daar stonden en ze zeiden in hun beste Duits: "Szervusz, wir sind froh Sie kennen zu lernen". De vrouwen moesten lachen om de vormelijke taal die nogal vloekte met hun verschoten jasjes, maar ze waren op slag verliefd op die ronde kopjes met het zwarte haar.

"Spricht ihr beide Deutsch?" vroeg één van de mannen. "Ja, wir haben in der Schule gelernt". De jongens zagen twee vrouwen, een echtpaar en nog een man, allemaal wat ouder dan hun eigen vader en moeder. Maar wie ging nu bij wie wonen? Die vraag was te moeilijk, dus deden ze maar wat iedereen deed; ze pakten hun spullen en gingen naast de beide vrouwen staan om ze te volgen. Verlegen zwaaiend met hun gedeukte koffertjes liepen ze mee naar de centrale opvang, die in